

Vrijheid van meningsvorming (II)

Ik kwam toevallig een oud artikel tegen, op de website van de stichting Earth Matters (3/8/2013).¹ De auteurs willen dat professionele journalisten een ethische code opstellen, inhoudende dat het publiek door journalisten in staat moet worden gesteld op basis van de beschikbare feiten een eigen mening te vormen. In de kop van hun Engelse vertaling spreken de auteurs van de Freedom of opinion. Voor mij is dit een nieuwe aanleiding om te proberen de vrijheid van meningsvorming goed te omschrijven en mijn eerdere blogbericht onder dezelfde titel te verbeteren.²

‘Freedom of opinion’ is de naam van één van de internationaal erkende, klassieke grondrechten. Artikel 19 van de **Universele Verklaring van de Rechten van de Mens** luidt:³ Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers. En artikel 18 van het **Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens** bepaalt evenzo dat de vrijheid van (menings-)uiting tevens omvat:⁴ freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. Het grondrecht ‘freedom of opinion’ houdt dus in, dat je er een eigen mening op na mag houden en dat overheidsinstanties jou niet mogen belemmeren in jouw meningsvorming. Maar de auteurs van Earth Matters zouden te ver gaan als ze zouden suggereren dat het tot de grondrechten van burgers behoort om (door wie-dan-ook) te worden *gefaciliteerd* in hun meningsvorming.

Voordat we verder gaan, moeten we ingaan op de vraag wat bedoeld wordt met de term ‘mening’ of ‘opinie’. In artikel 7 van de Nederlandse Grondwet wordt niet gesproken van meningen of opinies. De wetgever spreekt van **gedachten en gevoelens**. Eigenlijk gaat het om alles wat bedacht en geuit kan worden: opvattingen, overtuigingen, standpunten, denkbeelden, visies, fantasieën, maar ook voornemens en plannen, attitudes, affiniteiten/aversies, beelden en voorstellingen die je door het hoofd spoken, de pijn die je ervaart, et cetera. De ‘freedom of opinion’ houdt in dat je niet belemmerd mag worden om gedachten en gevoelens, welke dan ook, te koesteren.⁵ De ‘vrijheid van meningsvorming’ is dat je niet belemmerd mag worden om nieuwe gedachten en gevoelens te ontwikkelen of eerder gekoesterde gedachten en gevoelens te corrigeren. En de ‘freedom of expression’ houdt in dat je gedachten en gevoelens, welke dan ook, mag uiten en openbaar mag maken.

Hoe zit het met de rechten van leerlingen en studenten? Is de vrijheid van meningsvorming een grondrecht dat in het onderwijs gerespecteerd moet worden? Waar de overheid een leer- of kwalificatieplicht afdwingt, moet de overheid, dunkt me, erop toezien dat leerlingen en studenten niet belemmerd worden in hun vrijheid van meningsvorming. En meer in het algemeen kan men argumenteren dat dit grondrecht in acht moet worden genomen waar het onderwijsbestel geheel of grotendeels door de overheid bekostigd wordt. Maar misschien is het effectiever dat leraren en docenten door de overheid gestimuleerd worden als beroepsgroep ethische codes op te stellen waarin de vrijheden van leerlingen en studenten zijn vastgelegd.

Hieronder zal ik inventariseren welke aspecten van de vrijheid van meningsvorming (en van de ‘freedom of opinion’) zoal onderscheiden worden in het onderwijs.

1. Code of Ethics (USA: National Education Association 1975):⁶

- 1.1 *The educator shall not unreasonably restrain the student from independent action in the pursuit of learning.* In het verlengde daarvan ligt de academische vrijheid (in de zin van Lernfreiheit) die men studenten kan toedenken.
- 1.2 *The educator shall not unreasonably deny the student's access to varying points of view.* Controversiële leerstof moet dus evenwichtig behandeld worden.
- 1.3 *The educator shall not deliberately suppress or distort subject matter relevant to the student's progress.* De leerling heeft er recht op dat de stof zonder ‘bias’ gepresenteerd wordt.
- 1.4 *The educator shall make reasonable effort to protect the student from conditions harmful to learning (...).* Leerlingen hebben recht op een veilig leerklimaat waarin ze de beoogde kennis en

¹ <https://www.earth-matters.nl/52/7570/media/vrijheid-van-meningsvorming-grondrechten-nader-bekeken.html> (3/8/2013)

² <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/vrijheid-van-meningsvorming/> (9/2/2012)

³ https://www.un.org/en/udhrbook/pdf/udhr_booklet_en_web.pdf

⁴ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

⁵ cf. *Gedankenpolizei*: vervolgt mensen op grond van hun ketterse of staatsgevaarlijke gezindheid.

⁶ https://mnea.org/Missouri/News-Events/NEA_Code_of_Ethics_Take_the_Pledge_1285.aspx

vaardigheden kunnen opbouwen. In dat licht moet ook de behoefte aan 'safe spaces' van studenten in het hoger onderwijs worden begrepen, waarin ze samen met medestudenten hun meningen over relevante onderwerpen kunnen vormen, zonder in polariserende debatten verzeild te raken.⁷

2. **Code of Ethics (Association of American Educators):**⁸ *The professional educator endeavors to present facts without distortion, bias, or personal prejudice.* De stof moet op een open manier worden aangeboden, zodat de student voldoende ruimte heeft om zich de stof eigen te maken en een eigen mening te vormen tegenover de aangeboden stof.
3. **Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening (tot 2018):**⁹ *Bij informatieoverdracht in het onderwijs wordt selectieve weergave van beschikbare kennis vermeden of beargumenteerd. [De door docenten] overgedragen wetenschappelijke kennis is duidelijk onderscheidbaar van [hun] eigen opvattingen of [hun eigen] speculaties daarover.*
4. **Declaration on Professional Ethics (Education International 2004):**¹⁰ *Educational personnel shall ensure that the privileged relationship between teacher and student is not exploited in any way, particularly in order to proselytise or for ideological control.* De leraar/docent staat in een gezags- en/of vertrouwensrelatie tot de leerling/student. Deze is ontvankelijk voor alles wat de leraar/docent naar voren brengt. Daar mag de leraar/docent geen misbruik van maken met het doel ideologisch gekleurde propaganda of antipropaganda te bedrijven die niet (of niet rechtstreeks) met de leerstof te maken heeft, bijvoorbeeld op politiek, religieus of levensbeschouwelijk gebied.
5. **Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs (NL, artikel 1.6):** *Aan de instellingen voor hoger onderwijs en aan de academische ziekenhuizen wordt de academische vrijheid in acht genomen.* Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat de academische vrijheid van studenten mede omvat: het recht om gevrijwaard te blijven van indoctrinatie (Holleman 2006 p. 29).¹¹ In dat verband kan men zowel denken aan indoctrinatie op vakinhoudelijk gebied (zoals bedoeld onder 3) als aan ideologische indoctrinatie (zoals bedoeld onder 4).
6. **Ethical Principles in University Teaching (Canada: Society for Teaching and Learning in H.E.):**¹²
  - 6.1 *Topics that students are likely to find sensitive or discomforting shall be dealt with in an open, honest, and positive way.* Als het om stof gaat waaromtrent studenten zich eerst een houding moet bepalen voordat ze zich die stof kunnen eigen maken, dan moeten uitingen van emotie of angst niet worden weggewuifd of onderdrukt: de docent moet uitdrukkelijk discussietijd en begeleiding voor dit voortraject van persoonlijke meningsvorming reserveren. Men denke bijvoorbeeld aan de eerste confrontatie van jongerejaars medische studenten met het snijzaalpracticum Anatomie.
  - 6.2 *The teacher shall contribute to the intellectual development of the student [through instruction that facilitates learning and encourages autonomy and independent thinking in students] (...). Failure to take responsibility for student development occurs when the teacher (...) coerces students to adopt a particular value or point of view, or fails to discuss alternative theoretical interpretations.* Leerlingen/studenten mogen dus ook niet gedwongen worden om bepaalde basiswaarden (particular values) tot richtsnoer van hun handelen te nemen. Meer in concreto: de hoogte van hun rapportcijfer mag uitsluitend afhankelijk worden gesteld van hun kennis en vaardigheden, en niet van de mate waarin ze zich hebben laten bekeren tot de waarden die door de opleider(s) worden aangehangen.¹³ Holleman (2006 p.89) stelt als minimumeis voor, dat docenten zichzelf bewust maken van hun vormingsdoelen, dat ze hun studenten ook bewust maken van die vormingsdoelen, dat ze hun voldoende ruimte geven eigen keuzes te maken in hun ontwikkeling; en misschien ook dat ze hen voldoende ondersteunen om die eigen keuzes te maken (p.92).¹¹

⁷ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/safe-spaces-voor-academische-vorming/> (18/9/2016)

⁸ <https://www.aateachers.org/index.php/about-us/aae-code-of-ethics>

⁹ https://vsnu.nl/files/documenten/Domeinen/Onderzoek/Code_wetenschapsbeoefening_2004_%282014%29.pdf

¹⁰ http://www.onderwijsethiek.nl/wp-content/uploads/2008/04/ei_code.pdf

¹¹ W. Holleman (2006). *Onderwijsethiek, een literatuurstudie over professioneel handelen van docenten in het hoger onderwijs*. Utrecht: Universiteit Utrecht (IVLOS). Url:

<http://www.onderwijsethiek.nl/wp-content/uploads/2007/04/onderwijsethieknov2006.pdf>

¹² <https://www.stlhc.ca/awards/3m-national-teaching-fellowships/initiatives/ethical-principles-in-university-teaching/>

¹³ Vermoedelijk zal deze concretisering niet worden onderschreven door de opleiders in beroepsopleidingen: zij hebben mede een socialisatie- of enculturatie-opdracht (ze moeten bewerkstelligen dat studenten de professionele normen en waarden van de beroepsgroep tot richtsnoer voor hun eigen handelen nemen).

7. **Student Bill of Rights (New York City Department of Education):**¹⁴ *Students have the right to decline to participate in the [daily] Pledge of Allegiance [to the American flag] or stand for the pledge.*¹⁵ Of algemener: leerlingen mogen niet worden gedwongen actief deel te nemen aan vieringen, ceremonies of manifestaties die in strijd zijn met hun overtuigingen. Ze mogen bijvoorbeeld niet worden gedwongen door woord, gezang, kleding of gebaar blijk te geven van opvattingen waar ze niet achter staan.
8. **First Amendment to the U.S. Constitution.**¹⁶ *The First Amendment verbiedt overheidsorganen (waaronder openbare onderwijsinstellingen) de vrijheid van meningsuiting, de persvrijheid, de vrijheid van vergadering/vereniging en het recht van petitie te belemmeren.* Dat betekent bijvoorbeeld dat iedere burger op de campus op een zeepkist mag gaan staan om een toespraak te houden en dat studentenorganisaties in principe het recht hebben om gastsprekers uit te nodigen. Hiermee is voor studenten (als potentiële deelnemers aan dit soort bijeenkomsten) een belangrijke voorwaarde voor hun vrijheid van meningsvorming vervuld. Maar door paternalistische opvoeders worden daar vraagtekens bij gezet: hoe kunnen we voorkomen dat kwetsbare studenten op die manier aan eenzijdige propaganda en indoctrinatie (zie punt 4) worden blootgesteld? is het niet onze plicht om voldoende tegenspraak tegen ‘radicale volksmenners’ te organiseren?¹⁷

Wes Holleman
weblog onderwijs 26-7-2020
<http://www.onderwijsethiek.nl>

---

¹⁴ <https://www.schools.nyc.gov/get-involved/students/student-bill-of-rights>

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=xcwg7cnhW4E>

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/First_Amendment_to_the_United_States_Constitution

¹⁷ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/preventieve-censuur/> (18/1/2009)

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/preventieve-censuur-ii/> (17/2/2012)

<http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/simultaan-debatteren/> (21/4/2015)